

Wyrok z dnia 28 stycznia 2004 r.

II UK 207/03

Wypłata części składkowej renty lub emerytury nie podlega zawieszeniu, jeżeli działalność rolnicza prowadzona jest w gospodarstwie wyłączonym - ze względu na obszar - z opodatkowania podatkiem rolnym (art. 28 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.).

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk, Sędziowie SN: Beata Gudowska (sprawozdawca), Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 28 stycznia 2004 r. sprawy z wniosku Krystyny K. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w C. o zwrot nienależnego świadczenia, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 1 kwietnia 2003 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Wyrokiem z dnia 28 lutego 2002 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Piotrkowie Trybunalskim, uwzględniając odwołanie Krystyny K. od decyzji Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w C. z dnia 25 października 2001 r., stwierdził, że nie jest ona zobowiązana do zwrotu części świadczenia pobranego w kwocie 15.238,17 zł w okresie od dnia 1 września 1998 r. do dnia 31 sierpnia 2001 r. Sąd ustalił, że ubezpieczona uzyskała rolniczą rentę inwalidzką bez zaprzestania działalności rolniczej, a więc renta była wypłacana w wysokości równej połowie części składkowej. Decyzją z dnia 10 grudnia 1994 r. rolniczy organ rentowy, w związku z wydzierżawieniem przez ubezpieczoną na okres 10

lat gospodarstwa rolnego o powierzchni 4,30 ha, przy pozostawieniu sobie 0,92 ha gruntu, podjął decyzję o wypłacie renty w pełnej wysokości. Na mocy decyzji Urzędu Rejonowego w K. zwrócono ubezpieczonej działkę o powierzchni 0,35 ha, przekazaną przez jej rodziców na rzecz Skarbu Państwa za emeryturę. Uzyskana działka, stanowiąca nieużytek, nie była wykorzystywana rolniczo przez ubezpieczoną. Był to teren zalewowy, przez który przepędzano bydło. Obecnie ubezpieczona jest znowu w posiadaniu tylko działki o powierzchni 0,92 ha.

W tym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji stwierdził, że nie zaszły okoliczności uzasadniające zawieszenie wypłaty świadczeń, a w konsekwencji ubezpieczona nie ma obowiązku zwrotu pobranej renty, gdyż ani ona, ani jej małżonek, nie prowadzili po dniu 1 grudnia 1994 r. działalności rolniczej w sposób opisany w art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.). W ocenie Sądu Okręgowego, popartej stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 27 maja 1997 r., II UKN 145/97 (OSNAPiUS 1998 nr 8, poz. 247), sam fakt posiadania tytułu prawnego do nieruchomości rolnej, bez prowadzenia na tej nieruchomości działalności rolniczej, nie uzasadniał częściowego zawieszenia wypłaty świadczeń.

W apelacji Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego zarzuciła naruszenie - „przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie” - art. 28 ust. 4 oraz art. 6 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, podnosząc, że ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników dopuszcza możliwość nabycia prawa do świadczeń bez zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, jednak w takim wypadku przewiduje częściowe ich zawieszenie. Zgodnie z art. 28 ust. 4, który stanowi regulację szczególną, odnoszącą się do zawieszenia prawa do świadczeń, domniemywa się, że uprawniony do świadczeń nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli on lub jego małżonek są właścicielami gospodarstwa rolnego lub prowadzą dział specjalny produkcji rolnej. Jest to przesłanka wystarczająca, prowadzenie działalności rolniczej na stanowiącym własność ubezpieczonego gruncie jest zatem prawnie obojętne. Skarżąca Kasa podnosiła również, że od czasu odzyskania działki o powierzchni 0,35 ha do czasu jej zbycia umową darowizny z dnia 7 września 2001 r., ubezpieczona stała się właścicielką gruntu, którego obszar przekraczał 1 ha, a to uzasadniało zawieszenie renty w całości.

Sąd Apelacyjny w Łodzi podzielił argumenty apelacji i wyrokiem z dnia 1 kwietnia 2003 r. zmienił zaskarżony wyrok przez oddalenie odwołania. W szczególności

zaaprobował pogląd, że art. 28 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników definiuje działalność rolniczą w sposób szczególny i tylko w związku z zawieszeniem prawa do świadczeń oraz że w jego świetle nie zachodzi potrzeba ustalania, czy ubezpieczony faktycznie prowadzi działalność na gruntach stanowiących jego współwłasność z małżonkiem lub własność wyłączną. Stwierdził, że samo posiadanie przez skarżącą w spornym okresie dwu działek o łącznej powierzchni 1,27 ha, w związku z niezawiadomieniem organu rentowego o tym fakcie, uzasadniało żądanie zwrotu pobranych świadczeń na podstawie art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) w związku z art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Kasacja ubezpieczonej, z wnioskiem o zmianę zaskarżonego wyroku i ustalenie, że nie jest zobowiązana do zwrotu części pobranych świadczeń lub jego uchylenie i utrzymanie w mocy wyroku Sądu pierwszej instancji, została oparta na podstawie naruszenia art. 28 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez jego zastosowanie bez powiązania z art. 6 ust. 3 tej ustawy. Odwołując się do ustalenia Sądu pierwszej instancji, że ubezpieczona nie prowadziła działalności rolniczej na gruncie o powierzchni 0,32 ha, który nie przeszedł w jej posiadanie, skarżąca wskazała na brak podstaw do częściowego zawieszenia wypłaty świadczeń. Oponowała przeciwko utożsamianiu samego faktu nabycia nieruchomości z prowadzeniem na niej działalności rolniczej i podnosiła, że taka interpretacja narusza również art. 38 ust. 1 i 3 ustawy, dotyczące przyjętego dla objęcia ubezpieczeniem domniemania, że właściciel lub współwłaściciel gruntu prowadzi na nim działalność rolniczą, w świetle którego nie jest wyłączone ustalenie nieprowadzenia takiej działalności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Przesłanką stosowania art. 28 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników i zawieszenia wypłaty części składkowej emerytury lub renty jest prowadzenie działalności rolniczej. Nie jest nią samo posiadanie lub dysponowanie własnością gospodarstwa, można więc w odwołaniu od decyzji o częściowym zawieszeniu wypłaty świadczeń dowodzić, że właściciel lub posiadacz gospodarstwa rolnego nie prowadzi w nim działalności rolniczej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1997 r., II UKN 39/96, OSNAPiUS 1997 nr 16, poz.

299, z dnia 27 maja 1997 r., II UKN 145/97, OSNAPiUS 1998 nr 8, poz. 247 oraz z dnia z dnia 22 marca 2001 r., II UKN 276/00, Prawo Pracy i Prawo Socjalne 2002 nr 10, s. 42,). Jednocześnie - skoro zgodnie z art. 28 ust. 4 ustawy uznaje się, że emeryt zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli ani on, ani jego małżonek nie jest właścicielem (współwłaścicielem) lub posiadaczem gospodarstwa rolnego - możliwe jest wykazanie, iż przedmiotem własności lub posiadania są grunty nie stanowiące gospodarstwa rolnego.

Prowadzenie tego dowodu napotyka na trudności, gdyż ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nie określa ściśle i konsekwentnie pojęcia gospodarstwa rolnego, którym w licznych przepisach się posługuje. W art. 6 pkt 4 za gospodarstwo rolne uznaje się każde gospodarstwo służące prowadzeniu działalności rolniczej, jest to jednak definicja ogólna, nie pozostająca w związku z art. 55³ k.c., określającym gospodarstwo rolne jako zorganizowaną całość gospodarczą. W związku z tym możliwe jest stwierdzenie, że obejmuje ona jakiegokolwiek grunty, na których prowadzona jest działalność w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej (por. art. 6 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Jednocześnie ustawa nie rezygnuje jednak z wymagania, by grunty te były „gospodarstwem”, konieczne jest zatem doprecyzowanie tego pojęcia.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników stwierdza, że w sytuacjach przewidzianych w art. 28 ust. 4 pkt 1-7 i ust. 5-9, rolnik, który nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, może pobierać świadczenia w pełnej wysokości. W sytuacji opisanej w art. 28 ust. 4 pkt 1 uwzględnia się prowadzenie działalności rolniczej w użytkach rolnych, które ze względu na powierzchnię nie podlegają opodatkowaniu podatkiem rolnym; w takich okolicznościach uznaje się, że doszło do zaprzestania działalności rolniczej. Regulacja ta ściśle koresponduje z art. 38 ustawy, ustanawiającym dla objęcia obowiązkowym ubezpieczeniem domniemanie, że działalność rolnicza prowadzona jest na użytkach rolnych w zakresie opodatkowania podatkiem rolnym. Nie można więc pomijać, że zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (jednolity tekst: Dz. U. z 1993 r. Nr 94, poz. 431 ze zm.), opodatkowaniu podatkiem rolnym podlegają grunty sklasyfikowane w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne lub jako grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej innej niż działalność rolnicza, zaś stosownie do art. 2 ust. 1 tej ustawy, za gospodarstwo rolne uważa się obszar gruntów, o których mowa w art. 1, o łącznej

powierzchni przekraczającej 1 ha lub 1 ha przeliczeniowy, stanowiących własność lub znajdujących się w posiadaniu osoby fizycznej, osoby prawnej albo jednostki organizacyjnej, w tym spółki, nieposiadającej osobowości prawnej.

Również inne przepisy ustawy (art. 7 ust. 1 pkt 1 oraz art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) czynią przedmiotem objęcia ubezpieczeniem obowiązkowym rolników gospodarstwo obejmujące obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny. Ich uwzględnienie prowadzi do uzupełnienia ogólnej definicji gospodarstwa rolnego, ujętej w art. 6 ust. 4 ustawy, przez określenie jego obszaru, większego niż 1 ha przeliczeniowy. Tak poszerzona definicja gospodarstwa rolnego powinna być także uwzględniana przy stosowaniu przepisów regulujących zawieszenie wypłaty świadczeń, gdy zważy się, że świadczenia przysługują nie tylko ze względu na zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej, lecz również ze względu na utratę statusu ubezpieczonego rolnika. Rolnik traci taki status z chwilą uzyskania emerytury lub renty; zostaje wyłączony z ubezpieczenia emerytalno-rentowego (art. 16 ust. 3 ustawy) i tylko w pewnym zakresie może podlegać ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu (por. art. 7 ust. 3). Objęcie więc ubezpieczeniem społecznym rolników zależy od liczby posiadanych hektarów przeliczeniowych i nieustalenia prawa do emerytury lub renty. Należy z tego wyprowadzić wniosek, że przy stosowaniu przepisów o zawieszaniu wypłaty świadczeń definicja gospodarstwa rolnego nie różni się od tej, która służy objęciu rolnika ubezpieczeniem ustawowym, przepisom dotyczącym wypłaty świadczeń nie można bowiem przypisać innej intencji, niż uniknięcie wypłacania świadczeń osobom, których status nie zmienił się po przejściu na emeryturę lub rentę i którzy nadal są rolnikami. Po ustaleniu prawa do świadczeń, domniemanie przemawiające za prowadzeniem działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym o powierzchni przekraczającej 1 ha przeliczeniowy może być obalone alternatywnie dowodem zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej lub nieposiadania gospodarstwa rolnego, o którym mowa w art. 28 ust. 4 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Należy także zwrócić uwagę na uchwałę z dnia 30 sierpnia 2001 r., III ZP 11/01 (OSNAPiUS 2002 nr 1, poz. 18), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że prowadzenie na własny rachunek działalności rolniczej, która nie stanowi tytułu podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, nie oznacza kontynuowania lub podjęcia działalności zarobkowej w rozumieniu art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999

r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz.U. Nr 60, poz. 636 ze zm.). Uchwała ta stanowi dodatkowy argument na rzecz tezy, że o prowadzeniu działalności rolniczej decyduje posiadanie gospodarstwa o obszarze przekraczającym 1 ha przeliczeniowy.

Sąd drugiej instancji przyjął, że rolniczy organ rentowy prawidłowo zastosował przepis art. 28 ust. 3 ustawy przy ustaleniu, iż skarżąca w spornym okresie prowadziła gospodarstwo rolne, którego powierzchnia wynosiła 1, 27 ha. Posiadanie gruntu o takim areale uznał za przesłankę wystarczającą do zawieszenia wypłaty świadczeń, bez dokonywania ustaleń w przedmiocie rzeczywistego wykonywania na nim działalności rolniczej. Zajmując takie stanowisko, Sąd pominął możliwość uznania posiadanego przez skarżącą gruntu za gospodarstwo rolne składające się z dwu działek - o powierzchni 0,92 ha (0,49 ha przeliczeniowego) oraz o powierzchni 0,37 ha fizycznych - i nie podejmując postępowania dowodowego dla stwierdzenia, czy skarżąca prowadzi w nich działalność rolniczą, nie ustalił wszystkich przesłanek zawieszenia wypłaty świadczeń. To, czy skarżąca jest właścicielką gospodarstwa rolnego, wymagało przynajmniej ustalenia, czy cały obszar jej gruntu stanowi użytki rolne i czy podlega podatkowi rolnemu.

Nie bez znaczenia jest również to, że Sąd drugiej instancji nie odniósł się do przepisu art. 28 ust. 9 pkt 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników stanowiącego, iż wypłata świadczeń nie ulega zawieszeniu przez okres roku w przypadku podjęcia działalności rolniczej na gruntach odzyskanych w wyniku rozwiązania - z przyczyn niezależnych od uprawnionego - umowy, na podstawie której uprzednio zbył on te grunty, albo w wyniku uchylecia lub stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej.

Mając to na względzie Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹³ k.p.c.)

=====